Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 7 2026

YOSHLAR O‘RTASIDA SODIR ETILAYOTGAN JINOYAT VA HUQUQ UZARLIKLARGA BARCHAMIZ BIRDEK MAS’ULMIZ

Kumush Norsafarova
Toshkent Davlat Yuridika Universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar o‘rtasida sodir etilayotgan jinoyat va huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari, ularning ijtimoiy-ma’naviy oqibatlari hamda oldini olish mexanizmlari tahlil qilinadi. Yoshlar tomonidan huquqbuzarlik sodir etilishiga oiladagi nosog‘lom muhit, nazoratning yetarli emasligi, huquqiy savodxonlikning pastligi, ishsizlik, bo‘sh vaqtning mazmunli tashkil etilmasligi, salbiy tengdoshlar ta’siri, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi zararli axborotlar kabi omillar sabab bo‘lishi ko‘rsatib beriladi. Yoshlar jinoyatchiligining oldini olish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi emasligi, bunda oila, mahalla, ta’lim muassasasi, davlat va nodavlat tashkilotlari hamda keng jamoatchilikning hamkorligi muhimligi asoslanadi. Shuningdek, yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, ularni ta’lim, kasb-hunar, sport, san’at va tadbirkorlikka yo‘naltirish, muammoli yoshlar bilan individual ishlash hamda erta profilaktika choralarini kuchaytirish zarurligi yoritiladi. Maqolada yoshlar o‘rtasidagi jinoyat va huquqbuzarliklarning oldini olishda umumiy ijtimoiy mas’uliyat, uzluksiz tarbiya va manfaatdor tashkilotlar hamkorligiga asoslangan kompleks yondashuv taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: yoshlar, jinoyatchilik, huquqbuzarlik, huquqbuzarliklar profilaktikasi, voyaga yetmaganlar, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, oila, mahalla, ta’lim muassasasi, yoshlar tarbiyasi, ijtimoiy mas’uliyat.

Kirish

Taraqqiyot spektri

Dono xalqimiz bir kun janjal bo‘lgan uyda qirq kun baraka bo‘lmaydi, deb bejiz aytmagan. Haqiqatan, osoyishtalik bor joyda baraka, ishda unum bo‘ladi. Bugungi kunda huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatchilikni jilovlash masalasi ham davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan

Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqbuzarliklarning oldini olish yuzasidan huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan birga mahalliy hokimlik va boshqa mutasaddi idoralar zimmasiga muhim vazifalar qo’yadi. Bunga mas’ul bo’lgan ijro etuvchi organlar buni bajarish bo‘yicha turli chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Shunga qaramay jinoyatlar son va sifat jihatdan oshgani, jinoyat qilgan shaxslarning har uchinchisini yoshlar tashkil qilayotgani achinarlidir. Masalan, 2024-yilda O‘zbekiston bo‘ylab sudlarda 600 mingdan ortiq ma’muriy huquqbuzarlik ishlari ko‘rib chiqildi. Ayblanuvchilarning yarmidan ko‘piga jarima qo‘llangan, 88 ming kishi ma’muriy qamoqqa olingan. Haqorat qilish va tan jarohati yetkazish huquqbuzarligi kamaymoqda, mayda bezorilik esa oshgan. O‘zbekistondan deportatsiya qilinganlar soni bir yilda 5 barobarga o‘sgan. Oliy sud 2024-yil davomida birinchi instansiya sudlari tomonidan ma’muriy huquqbuzarliklarga doir ishlarining ko‘rilishi statistikasini ochiqladi.

Ma’lum bo‘lishicha, respublika bo‘ylab ma’muriy huquqbuzarliklarga doir ishlar soni oshib bormoqda. Xususan, 2020-yilda O‘zbekistonda ma’muriy huquqbuzarliklarga doir 341 mingdan ortiq ish 426 ming kishi ishtirokida ko‘rilgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib sudlarda ko‘rilgan bu toifadagi ishlar soni 613 mingdan oshgan – qariyb ikki barobar. Bu sudlarda 740 994 kishi ishga jalb qilingan. Hududlar miqyosida eng ko‘p ma’muriy huquqbuzarlik ishlari poytaxt Toshkent shahrida ko‘rilgan – 95 mingta ishda 113 mingdan ortiq shaxs qatnashgan. Keyingi o‘rinlarda mos ravishda Toshkent va Farg‘ona viloyatlari – 71 ming va 62 ming ish. Bu 3 ta hudud 2024-yilda ko‘rilgan jinoyat ishlari soni bo‘yicha ham topuchlikni tashkil etadi. Boz ustiga, bu hududlarda jinoiy va ma’muriy huquqbuzarlik ishlari soni so‘nggi 5 yilda ham eng yomon natijalarni ko‘rsatib kelmoqda. Hozircha bunga ushbu hududlarda aholi sonining ko‘proq ekanidan boshqa izoh yo‘q.

Taraqqiyot spektri

Eng kam ma’muriy huquqbuzarlik ishlari esa Sirdaryo, Jizzax va Navoiy viloyatlarida ko‘rib chiqilgan. 2021-2024-yillarda ko‘rilgan ma’muriy huquqbuzarlik ishlari tahliliga ko‘ra, shaxslar kesimida erkaklar qatorida ayollar soni ham ortib, 100 minglik chegarani kesib o‘tgan. Masalan, 2021-yilda 431 ming erkak va 96 ming nafar ayol ma’muriy huquqbuzarlik sodir etgan deb topilgan. 2024-yilda esa erkaklar 605 mingdan, ayollar soni 135 ming nafardan oshgan. Oliy sud, shuningdek, yuqoridagi raqamlar ichida 18-30 yoshgacha bo‘lgan shaxslar kesimini ham alohida keltirgan. Unga ko‘ra, 2021-yilda 184 ming yoshlar ma’muriy huquqbuzarlikda ayblangan. 2024-yilda esa bu ko‘rsatkich 264 minggacha oshgan. Oliy sud 6 ta turdagi keng tarqalgan ma’muriy huquqbuzarlik ishlari bo‘yicha raqamlarni keltirgan.

Jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirish, ekstremizm, terrorizm va uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo‘yicha tashkiliy-amaliy choralarni kuchaytirish darkor. Korrupsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish va samaradorligini oshirish, aholining huquqiy madaniyati va ongini yuksaltirish, bu borada davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari bilan o‘zaro samarali hamkorligini tashkil etish bilan bog‘liq aniq vazifalar belgilangan. Ma’rifatparvar allomamiz Abdulla Avloniy yoshlar tarbiyasini “hayot - mamot masalasi”, deb ta’riflagan. Zero, tarbiyasi mo‘rt yoshlardan jamiyat, mahalla yoki oila uchun hech qanday naf bo‘lmaydi. Yoshlarning jinoyatga qo‘l urishi tarbiyada yo‘l qo‘yilgan xato yoki befarqlikning achchiq in’ikosidir. Kelajagimiz yoshlarning qo‘lida ekanligini unutmagan holda ular tomonidan jinoyat yoki huquqbuzarlik emas, ezgu va bunyodkorlik tashabbuslari chiqishini, shunday ishlar amalga oshirilishini ta’minlash uchun barchamiz birdek harakatda bo‘lmog‘imizi shart.

Yoshlar o‘rtasida sodir etilayotgan jinoyat va huquqbuzarliklar jamiyat taraqqiyotiga, jamoat xavfsizligiga hamda yosh avlodning kelajagiga salbiy ta’sir ko‘rsatadigan murakkab ijtimoiy-huquqiy muammodir. Mazkur muammoni faqat jinoyat sodir etilganidan keyin

Taraqqiyot spektri

javobgarlik choralarini qo‘llash orqali hal etib bo‘lmaydi. Asosiy e’tibor huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari va shart-sharoitlarini o‘z vaqtida aniqlash, xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan individual ishlash va barvaqt profilaktika choralarini amalga oshirishga qaratilishi lozim.

O‘rganishlar yoshlar huquqbuzarligining shakllanishida oilaviy tarbiyadagi kamchiliklar, ota-onalar nazoratining sustligi, ta’limdan chetda qolish, bandlik muammosi, ma’naviy bo‘shliq, salbiy muhit va zararli axborot ta’siri muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Shuning uchun huquqbuzarlik sodir etgan yoshni faqat ayblash emas, balki uni bunday harakatga olib kelgan ijtimoiy, oilaviy, iqtisodiy va psixologik sabablarni ham chuqur o‘rganish zarur.

O‘zbekiston Respublikasining yoshlarga oid davlat siyosati haqidagi qonunchiligida yoshlarni ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid qonunchilik esa profilaktika ishlarida davlat organlari bilan bir qatorda ta’lim tashkilotlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, oilalar va jamoatchilikning ham ishtirokini nazarda tutadi.

Yoshlar o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olishda, birinchi navbatda, oilaning tarbiyaviy mas’uliyatini oshirish zarur. Ota-onalar farzandining faqat moddiy ehtiyojlarini ta’minlash bilan cheklanmasdan, uning ruhiy holati, do‘stlari, bo‘sh vaqti, internetdan foydalanishi, qiziqishlari va muammolariga ham muntazam e’tibor qaratishi kerak. Oilada o‘zaro hurmat, ishonch va sog‘lom muloqot mavjud bo‘lsa, yoshning turli zararli ta’sirlarga berilish ehtimoli kamayadi.

Ta’lim muassasalari yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirish, ularda qonunga hurmat, fuqarolik mas’uliyati va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishi lozim. Huquqiy tarbiya faqat qonun moddalarini yodlatish bilan cheklanmasligi, balki hayotiy

Taraqqiyot spektri

vaziyatlar, muammoli holatlar, sud jarayonlari misollari, davra suhbatlari, uchrashuvlar va interaktiv mashg‘ulotlar orqali olib borilishi maqsadga muvofiq. O‘qituvchi va murabbiylar o‘quvchi-yoshlarning xulqidagi salbiy o‘zgarishlarni erta aniqlashi va ota-ona, psixolog, mahalla hamda profilaktika inspektori bilan hamkorlik qilishi zarur.

Mahalla yoshlarning yashash muhiti, oilaviy sharoiti va mavjud muammolarini yaxshi biladigan muhim ijtimoiy institutdir. Shu sababli mahallalarda uyushmagan, ishsiz, nazoratsiz yoki ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlar bilan manzilli ishlash, ularni kasb-hunarga o‘qitish, ishga joylashtirish, tadbirkorlikka jalb etish va bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil qilish katta ahamiyatga ega. Yoshning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi, foydali faoliyat bilan shug‘ullanishi va kelajakka nisbatan aniq maqsadga ega bo‘lishi huquqbuzarlik xavfini sezilarli kamaytiradi.

Yoshlar orasida jinoyat va huquqbuzarliklarni kamaytirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda tizimli ish olib borish zarur:

- oilalarda tarbiyaviy mas’uliyat va ota-onalar nazoratini kuchaytirish;
- yoshlarning huquqiy savodxonligi va huquqiy madaniyatini oshirish;
- ishsiz va uyushmagan yoshlarni kasb-hunar hamda doimiy bandlikka yo‘naltirish;
- ta’lim muassasalarida psixologik xizmatlar samaradorligini oshirish;
- sport, madaniyat, kitobxonlik va ijodiy to‘garaklar faoliyatini kengaytirish;
- internetdagi zararli axborot va g‘oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish;
- xavf guruhidagi yoshlar bilan individual profilaktika ishlarini olib borish;
- oila, mahalla, ta’lim muassasasi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamkorligini mustahkamlash;
- huquqbuzarlik sodir etgan yoshlarni jamiyatga qayta moslashtirish va qo‘llab-quvvatlash.

Xulosa

Taraqqiyot spektri

Xulosa qilib aytganda, yoshlar o‘rtasidagi jinoyat va huquqbuzarliklarga qarshi kurashish bir tashkilot yoki muayyan shaxsning vazifasi emas. Har bir ota-ona, pedagog, mahalla faoli, davlat xizmatchisi va fuqaro yoshlar tarbiyasi hamda ularning kelajagi uchun mas’uldir. Yoshlarning muammolariga befarq bo‘lmaslik, ularni tinglash, qo‘llab-quvvatlash va to‘g‘ri yo‘lga yo‘naltirish orqali ko‘plab huquqbuzarliklarning oldini olish mumkin. Zero, huquqbuzarlik sodir etgan yoshga jazo berishdan ko‘ra, uning jinoyat yo‘liga kirib qolishiga sabab bo‘lgan omillarni vaqtida bartaraf etish jamiyat uchun samaraliroq va insonparvarroqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi O‘RQ–406-sonli “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ–371-sonli “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi O‘RQ–263-sonli “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining 2008-yil 7-yanvardagi O‘RQ–139-sonli “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi PF–5106-sonli “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-martdagi PQ–2833-sonli “Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.

Taraqqiyot spektri